Αρχαιολογία της Αιγυπτιακής Θρησκείας: Συνακόλουθες επιδράσεις στα θρησκευτικά και φιλοσοφικά συστήματα της Ύστερης Αρχαιότητας στη Μεσόγειο

- **Κωδικός μαθήματος:** Ε-1
- **Τύπος μαθήματος:** επιλογής
- **Εξάμηνο σπουδών:** Α΄
- **Αριθμός πιστωτικών μονάδων (ECTS):** 6
- **Διδάσκοντες:** Παναγιώτης Η.Μ. Κουσούλης (Αν. Καθηγητής Αιγυπτολογίας, συντονιστής), Παναγιώτης Παχής (Καθηγητής Θρησκειολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).
- **Περιεχόμενο μαθήματος:** εξετάζονται ο χαρακτήρας και η σημασιολογία της αρχαίας αιγυπτιακής θρησκείας και τελετουργικής πρακτικής και οι συνακόλουθες επιδράσεις στη μαγικοθρησκευτική και φιλοσοφική παράδοση της Ύστερης Αρχαιότητας. Αναλύεται ο συμβολισμός του αιγυπτιακού τελετουργικού τυπικού και της θρησκευτικής δραματουργίας, τονίζεται η αλληλένδετη σχέση της μαγείας με το θρησκευτικό σύστημα σκέψης και συμπεριφοράς των αρχαίων Αιγυπτίων και περιγράφεται η αιγυπτιακή νεκρική ιδεολογία και πρακτική. Παράλληλα, εξετάζεται η εξέλιξη της φαραωνικής θρησκείας κατά την ελληνορωμαϊκή περίοδο και τονίζεται η συμβολή της ελληνικής κοσμοθεωρίας και θεολογίας στην ανάπτυξη ενός ιδιάζοντος θρησκευτικού συγκρητισμού στο πολυπολιτισμικό περιβάλλον της ελληνιστικής οικουμένης. Σκιαγραφείται η εικόνα και σημασία μιας «άλλης» Αιγύπτου ως γεωπολιτι(σμι)κού χώρου εντὸς του οποίου διαμορφώνονται οι συνθήκες για την διαλεκτικὴ ώσμωση της θεουργικής φιλοσοφίας της Ύστερης Αρχαιότητας με τη γηγενή αιγυπτιακή θεολογία.
- **Επιδιωκόμενα μαθησιακά αποτελέσματα:** με την επιτυχή ολοκλήρωση του μαθήματος, οι φοιτητες/τριες θα γνωρίζουν:
  - σημαίνουσες πτυχές της θρησκείας, θεολογίας και νεκρικής ιδεολογίας των κατοίκων της Νειλοχώρας μέσα από την εξέταση και ανάλυση σημαντικών αρχαιολογικών και γραπτών πηγών,
  - τις μετακινήσεις θρησκευτικών ιδεών, λατρειών και συμβόλων στο πολυπολιτισμικό περιβάλλον της νοτιοανατολικής Μεσογείου,
  - τον θρησκευτικό συγκρητισμό και τη λατρευτική ώσμωση της γηγενούς φαραωνικής παράδοσης με την ελληνική θρησκευτική πρακτική στην ελληνιστική Αίγυπτο,
  - τις βασικές αρχές του φιλοσοφικού και τεχνικού Ερμητισμού και τις πιθανές αιγυπτιακές επιδράσεις σε αυτόν,
  - την πρόσληψη και μετάπλαση της αιγυπτιακής θρησκευτικής παράδοσης από τα φιλοσοφικά ρεύματα της Ύστερης Αρχαιότητας,
  - τα σύγχρονα πορίσματα της έρευνας στην ανάλυση του τρόπου λειτουργίας και συμπεριφοράς των αρχαίων κοινωνιών σε ζητήματα πίστης, λατρείας και κοινωνικής ιδεολογίας,

- τους διαφορετικούς τρόπους ανάγνωσης των ιδιαιτεροτήτων αλλά και των σημείων σύγκλισης διαφορετικών πολιτισμών και κοινωνικών συμπεριφορών στη νοτιοανατολική Μεσόγειο της ελληνιστικής εποχής,
- τη μεθοδολογία μελέτης και ανάλυσης πρωτογενών κειμενογραφικών και ιστορικών πηγών,
- τη μεθοδολογία μελέτης και αξιολόγησης του πολυεπίπεδου χαρακτήρα της αιγυπτιακής θρησκευτικής παράδοσης.

- **Συνιστώμενη βιβλιογραφία προς μελέτη:**

α) Εγχειρίδια μαθήματος [Μ: πλατφόρμα moodle / ΤΜΣ: βιβλιοθήκη Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών]:

- J. Assmann, *The Search for God in Ancient Egypt*, Ithaca/London, 2001. [ΤΜΣ]
- Π. Κουσούλης, *Αναζητώντας την Αιώνια Ζωή: Θάνατος και Ταρίχευση στην Αρχαία Αίγυπτο*, Σειρά: Πλοηγός, εκδ. Αρχέτυπο-Μεταεκδοτική, Θεσσαλονίκη, 2004. [Μ]
- Π. Παχής, *Οι Ανατολικές Λατρείες της Ελληνορωμαϊκής Εποχής: Συμβολή στην Ιστορία και τη Μεθοδολογία της Έρευνας*, Θεσσαλονίκη, 2010. [ΤΜΣ]
- Π. Σαρίσχουλη, *Πλουτάρχου Περί Ίσιδος και Οσίριδος: Ο Μύθος*, Θεσσαλονίκη, 2011. [ΤΜΣ]

β) Συμπληρωματική βιβλιογραφία:

- J. Assmann, *Death and Salvation in Ancient Egypt*, Ithaca/London, 2005. [Μ/ΤΜΣ]
- J. Assmann, 'Semiosis and interpretation in ancient Egyptian ritual' στο S. Biderman- B.-A. Scharfstein (επιμ.), *Interpretation in Religion* (Philosophy and Religion 2), Leiden, 1992, σελ. 87-109. [Μ]
- R. S. Bagnall, P. Derow, *The Hellenistic Period: Historical Sources in Translation*, Malden MAOxford, 2004.
- R. S. Bagnall, *Hellenistic Egypt: Monarchy, Society, Economy, Culture*, Edinburgh, 2007. [ΤΜΣ]
- J. Baines, 'Sources of Egyptian temple cosmology: Divine image, king, and ritual performer' στο D. Ragavan (επιμ.), *Heaven on Earth: Temples, Ritual, and Cosmic Symbolism in the Ancient World* (Papers from the Oriental Institute Seminar 'Heaven on Earth' held at the Oriental Institute of the University of Chicago, 2-3 March 2012) (Oriental Institute Seminars 9), Chicago, 2013, σελ. 395-424. [Μ]
- B.R. Finnestad, 'Temples of the Ptolemaic and Roman periods: Ancient traditions in new contexts' στο B. E. Shafer (επιμ.), *Temples of Ancient Egypt*, Ithaca NY, 1997, σελ. 185-317. [ΤΜΣ]
- G. Fowden, *Ο Αιγύπτιος Ερμής: Πράξη και Σκέψη στην Ύστερη Αρχαιότητα* (μτφρ. Γ. Κουσουνέλος), Αθήνα, 2002 [ΤΜΣ]
- D. Frankfurter, *Religion in Roman Egypt: Assimilation and Resistance*, Princeton, 1998. [ΤΜΣ]
- H. J. Gehrke, H. J., *Ιστορία του Ελληνιστικού Κόσμου* [μετάφραση Ά. Χανιώτης]. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 2003 [ΤΜΣ].
- G. Hoelbl, *A History of the Ptolemaic Empire*, London, 2001. [ΤΜΣ]
- P. Kousoulis & K. Magliveras (eds.), *Moving Across Borders: Foreign Relations, Religion and Cultural Interactions in the Ancient Mediterranean*, OLA 159, Leuven, 2007. [ΤΜΣ]
- M. Luther, *Οι Θρησκείες της Ελληνιστικής Εποχής* (μτφρ. Σ. Ξυγαλατάς), Θεσσαλονίκη, 2004.

- I. Moyer, *Egypt and the Limits of Hellenism*, Cambridge, 2011. [ΤΜΣ]
- Π. Παχής, *Η Λατρεία της Ίσιδας και του Σάραπι: Από την Τοπική στην Οικουμενική Κοινωνία*, Θεσσαλονίκη, 2010.
- G. Pinch, *Magic in Ancient Egypt*, London, 1995. [Μ/ΤΜΣ]
- C. Riggs, *The Beautiful Burial in Roman Egypt: Art, Identity and Funerary Religion*, Oxford, 2005. [ΤΜΣ]
- R.K. Ritner, *The Mechanics of Ancient Egyptian Magical Practice* (SAOC 54), Chicago, 1993. [Μ]
- R.K. Ritner, 'Egyptian magical practice under the Roman Empire: The Demotic spells and their religious context', *ANRW* II 18.5 (1995), σελ. 3333-79. [Μ]
- W. Stevenson-Smith, *Art and Architecture of Ancient Egypt*, New Heaven, 1998. [ΤΜΣ]

γ) Διαδικτυακές πηγές:

- ABZU (http://www.etana.org/abzubib)
  [an index of internet ANE resources]
- TRISMEGISTOS (http://www.trismegistos.org/)
  [an interdisciplinary portal of papyrological and epigraphical resources]
- Propylaeum: Virtuelle Fachbibliothek Altertumswissenschaften (http://www.propylaeum.de/aegyptologie
  [a central point for studying the ancient world]
- Iconography of Deities and Demons in the Ancient Near East (http://www.religionswissenschaft.uzh.ch/idd/index.php)
- Ancient Egyptian Demonology Project (http://www.demonthings.com)
- Perseus Digital Library [http://www.perseus.tufts.edu/hopper/]

- **Διδακτικές και μαθησιακές μέθοδοι:** η διδασκαλία του μαθήματος συνίσταται σε οκτώ δια ζώσης διαλέξεις και τρεις τηλεδιασκέψεις με παράλληλη υποστήριξη από οπτικά μέσα (διαφάνειες, 3D αναπαραστάσεις, videos) ενσωματωμένα σε παρουσιάσεις PowerPoint (Microsoft) μελέτη αρχαίων πηγών και σύγχρονων εγχειριδίων και συγγραμμάτων, ενεργή συμμετοχή των φοιτητών/τριών σε όλη τη διάρκεια του μαθήματος μέσω ερωταποκρίσεων και συζήτησης.

- **Μέθοδοι αξιολόγησης / βαθμολόγησης:** μία (1) γραπτή εργασία κατά τη διάρκεια του εξαμήνου (40%) και τελική εργασία μαθήματος ή γραπτή εξέταση μέσω της πλατφόρμας ασύγχρονης εκπαίδευσης Moodle (60%).

- **Γλώσσα διδασκαλίας:** ελληνική.

- **Τρόπος παράδοσης μαθήματος:** οκτώ δια ζώσης διαλέξεις και δύο τηλεδιασκέψεις μέσω της πλατφόρμας τηλεκπαίδευσης Big Blue Button.